

Pöllölästä Viikin tiedekirjastoon – Tieteellisten seurain kirjaston historiaa

Kalevi Valovirta

Tieteellisten seurain kirjasto perustettiin 1899 kokoamaan tieteellisten seurojen julkaisut saman katon alle. Kuitenkin tieteellisten julkaisujen nopea kasvu täytti jo vuosisadan alussa kirjastolle varatut tilat. Tarvittiin aineistojen karsintaa, mutta edessä oli myös muutto väljempiin tiloihin, ensiksi Säätytalolle. 1960-luvulle mennessä kuitenkin myös Säädytalon tilat kävivät ahtaiksi ja kirjaston kokoelmat hajautettiin useaan eri kirjastoon.

Suurimmat kokoelmat jäivät Luonnontieteiden kirjastoon, joka seuraavien vuosikymmenien aikana muutti ensiksi Aurataloon ja edelleen sieltä Vallilaan. Viimeisimmässä vaiheessa kokoelmat jaettiin edelleen Kumpulankampuksen kirjastoon sekä Viikin tiedekirjastoon. Tieteellisten seurain kirjaston historia päättyi virallisesti vuonna 1999 sulautumiseen Viikin tiedekirjastoon.

Suomen keisarillisen senaatin asetuksella perustettiin Tieteellisten seurain kirjasto vuonna 1899. Silloin valmistui Kasarminkatu 24:n tontille talo, johon asettui joukko tieteellisiä seuroja ja niiden erilliset kirjastot. Tontti oli Helsingin kaupungin lahjoittama ja rakentaminen tapahtui valtion varoin.

Taloa kutsuttiin Pöllöläksi sisäänkäynnin yllä olleen veistoksen mukaan. Ensimmäisinä taloon siirtyivät Suomen tiedeseuran, Finska läkaresällskapetin ja Svenska litteratursällskapet i Finlandin kirjakokoelmat. Näiden seurojen kokoelmat täyttivät jo kolme neljäsosaa talon hyllytiloista. Niinpä jo vuonna 1906, kun Suomalainen lääkärisseura Duodecim pyrki taloon, jouduttiin harkitsemaan lisärakennusta.

Valtiovalta ei kuitenkaan tullut rahoittamaan hanketta. Siksi hyllyillä täytettiin jopa salien par-

vekkeita ja ullakkoa. Kokoelmat kasvoivat ripeästi, pääosin vaihtoina saatavasta kirjallisuudesta, jota tuli usein myös eri seuroille samoina sarjoina. Rinnakkaissarjoja ryhdyttiin tehokkaasti karsimaan vasta 1970-luvulla. Näin kirjavarat olivat jo vuonna 1913 2 559 hyllymetriä.

Säädytaloista Tieteellisten seurojen taloksi

Helpon tilaongelmaan saatiin vuonna 1931, kun Säädytalo tyhjentyi uuden Eduskuntatalon valmistuttua. Säädytalo, joka sai virallisen nimen Tieteellisten seurojen talo, muuttivat samana vuonna Tieteellisten seurain kirjasto ja Tieteellisten seurain julkaisuvarasto. Myös seurat saivat Säädytalolle hienot kokoontumistilat.

Muutto Säädytaloön merkitsi myös mahdollisuutta ottaa mukaan uusia seuroja kirjastoineen:

vuonna 1932 Suomalaisen eläin- ja kasvitieteellisen seuran Vanamon päästyä taloon, siellä oli 12 seuran kirjastot.

Sotavuosina kirjaston arvokkaimpia osia siirrettiin turvaan maaseudulle ja vuonna 1945 sotasyllisyysoikeudenkäynnit sulki kirjaston pitkiä ajoiksi.

Sodan jälkeen valtuuskunnan määrärahaa pienennettiin niin paljon, että vain yksi kymmenesosa kuluista katettiin budjettivaroin. Lisämäärärahaa saatiin raha-arpajaisten voittovaroista, joiden saanti oli epävarmaa. Kuitenkin julkaisuvaihto kasvoi taas: vuoden 1949 kokoelmatilanne oli 6 110 hyllymetriä.

1960-luvun lopulla kirjastossa oli seitsemän kirjastoammatillista tointa ja lisäksi tilapäisiä kirjastoapulaisia. Kirjaston laajuus oli lähes 8 000 hyllymetriä ja lainaus 10 000 nidosta vuodessa. 70 % lainauksesta oli lääketieteellisistä kokoelmista.

Kokoelmat hajoavat

Säätytalotoimikunnan mietinnössä (Komiteanmietintö 1966 B 7) moitittiin kirjaston tilanpuutetta, sopimattomia työtiloja ja rinnakkaissarjojen määrää. Ratkaisuna ehdotettiin keskittymistä luonnontieteisiin. Humanistiset kokoelmat sijoitettaisiin muihin kirjastoihin. Lääketieteelliset kokoelmat olikin jo päätetty siirtää Lääketieteelliseen keskuskirjastoon. Rinnakkaissarjojen karsimista tuli tehostaa.

Julkaisuvarastosta tuli vuonna 1968 virallisesti Suomen julkaisuvaihtokeskus ja vuonna 1979 nimeksi vahvistettiin Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus. Samansuuntaisiin toimenpide-ehdotuksiin päätyi myös Tieteellisten seuran kirjaston uudelleen järjestelytoimikunnan mietintö (Komiteanmietintö 1974 12). Sen ehdotusten mukaisesti Vaihtokeskus erotettiin kirjastosta ja siitä muodostui Opetusministeriön alainen laitos.

Kokoelmien luonnontieteellinen osa siirrettiin Helsingin yliopiston kirjaston uuteen Luon-

nontieteelliseen osastoon. Humanistiset aineistot jaettiin pääosin yliopistokirjastoihin. Ennen lopullista yksikköjakoa Vaihtokeskukseen ja Luonnontieteelliseen osastoon ennätettiin karsia loput rinnakkaissarjat, siirtää Vaihtokeskus aivan Säätytalon viereen Rauhankatu 15:een ja muuttaa Luonnontieteellisen osaston kirjallisuus vuokratiloihin Aurataloon, Tukholmankatu 2:een. Myös Laki henkilökunnan asemasta (837/78) tuli voimaan 1.9.1979.

Seurat luovuttivat kirjavarojensa omistusoikeuden valtiolle 23.10.1980 Valtioneuvoston juhlahuoneistossa järjestetyssä tilaisuudessa. Tässä yhteydessä todettiin seurojen asettamat luovutusehdot, joissa luvattiin, että kaikista Tieteellisten seuran kirjaston sarjoista yksi jää Helsinkiin, että lainausehdot säilyvät ennallaan, että kokoelmia hoidetaan asianmukaisella tavalla ja vaihtotoiminnan jatkuvuus taataan. Kirjasto ennätti tieteellisten seurojen yhteisenä kirjastona juuri saavuttaa 80 vuoden iän.

Auratalosta Vallilaan

Helsingin yliopiston kirjaston Luonnontieteellinen osasto sijoittui Auratalon 7. ja 8. kerrokseen. Lisäksi kirjasto sai hyllytilaa pohjakerroksesta 7 000 hyllymetriä. Muutto tapahtui kesällä 1979 ja palvelutoiminta käynnistyi samaan aikaan. Kirjasto sai pian tehtäväkseen hoitaa myös tietojenkäsittelyopin laitoksen ja laskentakeskuksen kirjaston lainauksen.

Kirjaston nimeksi tuli Helsingin yliopiston kirjasto, Luonnontieteiden kirjasto, kun kirjaston uusi johtosääntö astui voimaan 1.9.1981 muuttaen kaikki yliopiston kirjaston osastot kirjastoiksi. Auratalon vuokrasopimuksen päättyessä Luonnontieteiden kirjasto muutti v. 1987 Meilahdesta Vallilaan yliopiston hankkimaan kiinteistöön Teollisuuskatu 23. Elokuusta lokakuuhun kestänyt muutto käsitti 7 370 hyllymetrikin kokoelmat, joista pääosa sijoittui taas pohjakerrokseen.

Palvelupiste ja uusien aineistojen olivat talon 2. ker-

roksessa. Uuden ohjesäännön mukaan Luonnontieteiden kirjasto:

- huolehti osaston alaan kuuluvien kokoelmien hankinnasta, käsittelystä ja hoidosta sekä palvelutoiminnasta
- huolehti yhteistyössä matemaattis-luonnontieteellisen osaston kanssa luonnontieteiden kirjastopalvelujen järjestämisestä yliopistossa
- avusti matemaattis-luonnontieteellisen osaston laitoksia kirjastotehtävien hoidossa
- kehitti yliopiston luonnontieteellistä kirjastojärjestelmää yhteistyössä matemaattis-luonnontieteellisen osaston kanssa

Jo Säätytalossa kirjasto aloitti kausijulkaisujen atk-pohjaisen luetteloinnin Finuc-S-järjestelmän avulla ja v. 1985 erillisteoksia alettiin luuetella Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön järjestelmään. K-Mies-luettelointisovellus otettiin käyttöön kesäkuussa 1987 ja VTLS-järjestelmällä ryhdyttiin luettelomaan HELKA-luettelotietokantaan loppuvuonna 1991.

Luonnontieteiden kokoelmien jakautuminen

Viimeinen muutos Luonnontieteiden kirjaston asemassa tapahtui, kun 1.5.1995 alkaen kirjasto irtaantui Helsingin yliopiston kirjastosta ja siitä tuli Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan alainen kirjasto. Kirjasto toimi edelleen Valtilassa ja henkilökunta oli vuonna 1998 supistunut 14 henkeen. Kokoelmat käsittivät tuolloin 326 hyllymetriä monografioita ja 8 033 hyllymetriä kausijulkaisuja.

Jatkuvasti saapuvien kausijulkaisujen määrä oli n. 4 100 nimekettä, joista vain 148 oli ostettuja. Kirjasto oli siis edelleen ”vaihtokeskuskirjasto”. Näihin aikoihin myös varmistui, että kirjasto ei sijoittuisikaan Kumpulaan rakennettavalle yliopiston kampukselle: pääosa (sovelletut luon-

nontieteet) menisi Viikin uuteen kampuskirjastoon ja vain eksaktien luonnontieteiden osuus (mukana maantiede ja geologia) olisi Kumpulana aineistoa.

Kun lisäksi molempien uusien kirjastojen kokoelmatilat olivat riittämättömiä, alkoi ankara karsinta. Viikin kampuskirjastoon yhtyvien Maatalouskirjaston, Metsäkirjaston ja Luonnontieteiden kirjaston kokoelmista poistettiin ensin päällekkäisyydet. Sitten saivat Kumpulaan menevien kirjastojen virkailijat valita Luonnontieteiden kirjaston eksakteista kokoelmista (n. 2 600 sarjanimekettä ja 925 hyllymetriä) haluamansa.

Lopullisen muuton yhteydessä huhti-syyskuussa 2000 Kumpulaan meni 120 hyllymetriä, Kuopioon Varastokirjastoon n. 1 900 hyllymetriä ja jätepaperiksi n. 500 hyllymetriä. Viikkiin tuli kirjaston oman alan aineistoa 4 030 hyllymetriä sekä loput Kumpulana aineistot jäivät odottamaan Kumpulana kirjaston laajennusta. 1999 päättyi satavuotiaan Tieteellisten seurain kirjaston historia Viikin tiedekirjastoon sulautumiseen.

Lähteitä:

Hyvämäki, Sisko, Kirjastoilla on kohtalonsa. – Muuttuva kirjasto: Matti Liinamaalle 25.9.1987. S. 25-41. Helsinki, 1987

Miettinen, Jorma K., Puhe Tieteellisten seurain kirjaston luovutustilaisuudessa Valtioneuvoston juhlahuoneistossa 23.10.1980

Valovirta, Kalevi & Kettunen, Merja, Viikin tiedekirjaston Teollisuuskatu 23:n julkaisuvaraston tyhjennys vuonna 2000. [Moniste] 2.11.2000

Tietoa kirjoittajasta:

*Kirjastonhoitaja Kalevi Valovirta,
Viikin tiedekirjasto
email. kalevi.valovirta@helsinki.fi*